

Prediking as ver-beelding: Moontlikhede vir eietydse verkondiging¹

Dr Johan Cilliers

Dept Praktiese Teologie en Missiologie, Universiteit van Stellenbosch

SUMMARY

Preaching as imagination: Possibilities for contemporary proclamation

This article takes into account the fact that contemporary society is inundated by images, and explores the possibilities that this opens for preaching. It takes a brief look at the neurological basis for imagination, contending that it should be implemented in a balanced fashion in the process of communicating the gospel. The main thrust of the argument, however, hinges on the belief that Scripture itself is a Book of images, and should be approached hermeneutically as such. The paper concludes by pointing out some key factors concerning the function of images, as well as offering homiletical suggestions on the use of images in preaching.

1. 'N KULTUUR VAN BEELDE

Beelde begin al hoe meer die botoon in ons samelewing voer. Vandat ons as gemiddelde mense in die oggend ons oë oopmaak, totdat ons die lig in die aand afskakel, storm die een beeld na die ander - of soms tegelykertyd - op ons af, in koorsagtige mededinging om aandag. Die oggendkoerant brand die eerste beelde in ons bewussyn in: die oorstroming in die plakkerskamp op die Kaapse vlakke; die

¹ Voordrag gelewer by die Instituut vir Erediensnavorsing en – toerusting, Fakulteit Teologie Universiteit van Pretoria (Invento) op 4 Maart 2002 oor die tema: *Kan ons die Bybel dan nog preek?*

president wat vir getroue ondersteuners wuif; die bonkige rugbyspeler wat met drie spelers om sy nek oor die doellyn beur vir sy drie.

Op pad werk toe begelei 'n beeldegallery ons: advertensieborde, verkiesingsplakkate, padtekens – saans afgewissel met neonligte wat flikkerend hulle boodskappe vir ons knipoo. As ons by die werk die rekenaar aanskakel, neem die ikone ons op 'n toer die kuberruimtes in, waar klank en kleur, beeld en beweging nuwe wêrelde voorhou en oopvou: eendimensioneel, tweedimensioneel, driedimensioneel, multidimensioneel – wie weet waar dié “virtuele realiteit” nog gaan eindig?

In die aand neem ons soos verslaafdes ons plekke voor die Beeldboks in. In die flikkerende lig daarvan sien ons die ellendes van ander mense in ander kontinente, beelde van vegtende faksies in die Midde-Ooste, of honger kinders wat kosbakke met benerige hande en groot, vraende oë na jou toe ophou. Gelukkig is dié beelde van korte duur, en kan ons ons regskuif vir 'n beeld uit die buiteruim, 'n satellietblik op ons blou planeet, gepaardgaande met die weersvoorspellings vir die dag.

Beelde het feitlik elke ruimte van ons bestaan ingeneem. Ook die sogenaamde “ongerepte” ruimtes word daardeur gekontamineer – die konsumpsie-ikone van die advertensiewese bly soos goeie bloedhonde op ons spoor. Die strand roep beelde van sonbruin lywe en Ambre Solaire sonroom op; die wuiwende koringlande impressies van Weet-bix-etende families; die plaas-stal met die ou Ford-bakkie wat aangery kom, herinneringe aan sweterige mense wat Coca-Cola afsluk. Selfs die intiemste ruimtes word betree: die kraamsaal word 'n lanseerplatform vir 'n pasgebore baba se naelstring-reksprong; die begraafplaas die agtergrond vir 'n herinnering aan die noodsaaklikheid van lewensversekering. Van die wieg tot die graf, van die oggend tot die aand, ja, van die een seisoen van ons lewens tot die volgende, bly die beelde op ons spoor, roep dit ons, lok dit ons – en nie altyd ten goede nie. Harvey Cox het al hierteen gewaarsku. Hy skryf in 1969 in verband met die neonkultuur:

“...it relies on sensory overload. It induces a different dimension of awareness, not by depriving the senses of stimuli, but by pounding the

senses with so many inputs and at such speed that the normal sorting mechanisms cannot cope... The effect is quite accurately described by the phrase, 'mind-blowing.'" (1969:109)

Dis inderdaad die ironie van ons tyd: terwyl ons omring word deur beelde, word verbeelding, oftewel kreatiwiteit, in sy diepste kern bedreig (Kearny, 1988:3).

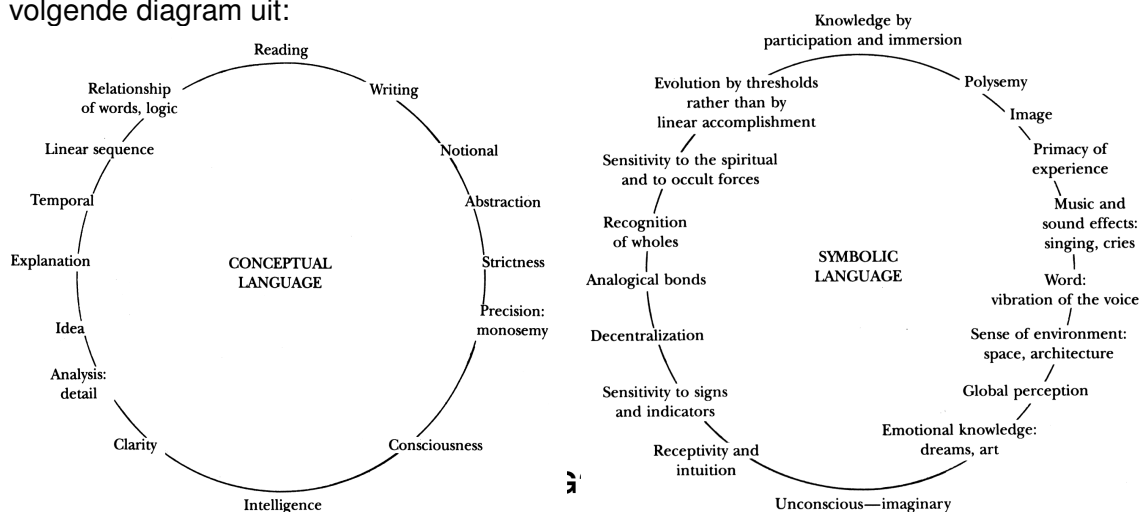
Beelde begin by die werklikheid oorneem. Dit gaan aan die werklikheid *vooraf* wat dit veronderstel is om uit te beeld. Of anders gestel: die werklikheid het maar 'n bleek afskynsel van die beeld geword. Dit sien 'n mens op verskillende vlakke van die samelewing. In die politiek is dit dikwels die media-kampanje wat die man of vrou maak. Politici word verkies op grond van die media-beeld wat hulle vertoon – dikwels 'n opgeblaaide en onrealistiese beeld. Die stertjie van die beeld swaai dan die hondjie van die realiteit. Nuusberigte kan sò sensasioneel verpak word dat die molshopie nie net 'n bergie word nie, maar Mount Everest. In die ekonomiese wêreld is dit 'n algemene reël: skep die behoefte deur beelde en nogmaals beelde van "suksesvolle" en "gelukkige" mense wat die goue, geadverteerde produk gebruik. Trouens, in ons konsumpsiesamelewing het die advertensiewese 'n uiters gespesialiseerde wetenskap geword: om die realiteit (behoefte) te skep deur strategies beplande, maar dikwels vir die blote oog verborge kodes, of gewoon deur massiewe advertensie-veldtogte wat mense teen wil en dank moet oorreed om tot die produk tot beking te kom.

Die ironie is: Ons het afgestomp geraak, in elk geval vir dié beelde wat werklik sáák maak (vir voorbeelde van laasgenoemde, vgl. verder punt 4). Slegs af en toe kom daar 'n beeld oor ons pad wat ons uit ons ikoniese beneweldheid tot ons sinne roep. Die blote noem van *11 September 2001* roep so 'n beeld voor ons geestesoë op. Wie sal die spuitvliegtuie vergeet wat soos brandende missiele deur die tweelingtorings van die World Trade Centre in New York gebars het? Woorde kon so 'n gebeurtenis nie beskryf nie. *Dit was te verskriklik vir woorde*. Beelde moes die volle grusaamheid daarvan aan ons ontvou – en is ook deur eindelose herhaling op al wat 'n televisiekanaal is, by ons ingeprent. My kinders het op eie inisiatief kort daarna

prentjies daarvan geteken. Dit was duidelik dat die indruk van die vliegtuig wat deur die wolkekrabber vlieg, 'n soort ikoon van hedendaagse stedelike terreur, van globale terrorisme vir hulle geword het.²

Die wêreld het inderdaad klein geword. Globale beelde maak hulle verskyning in ons televisiekamers. En dit is nog maar die ore van die seekoei. Waarnemers voorspel dat die volgende vyf tot tien jaar 'n informasietegnologiese ontploffing gaan meebring soos nooit tevore nie. Die internet gooi sy web al hoe wyer en dieper in die kennispoel in. Rekenaars word al hoe kleiner, vinniger, effektiewer. Selfone word sentra vir feitlik alle vorme van kommunikasie. Gaan ons later álles wat ons nodig het om getroos te kan lewe en sterwe met die druk van 'n enkele knoppie op ons horlosies/ persoonlike mikroskyfies kan bewerkstellig?

Die Gutenberg-era van die gedrukte media is vir sommige amper al net 'n herinnering: die kultuur van die boek word vervang met die kultuur van die beeld. Trouens, sommige beweer dat ons 'n era betree waarin die kuns om te lees 'n anakronisme mag word, weinig meer as 'n nostalgiese luukse (vgl. Kearny, 1988: 2). Die eeu van die geskrif moet plek maak vir een van uitbeelding. Konsepte word vervang deur ikone; begrippe deur die visuele. Konseptuele taal vervaag ten gunste van simboliese taal. Pierre Babin (1991:150-151) druk dié klemverskuiwing met die volgende diagram uit:



² Daar bestaan natuurlik ook heelwat ánder interpretasies van hierdie gebeure. Billy Graham het die val van die World Trade Centre byvoorbeeld met die val van die toring van Babel (Gen. 11) vergelyk. Die beeld van die Bybel word dus hier gebruik om die beeld van die koerant en televisie op 'n manier te ontmitologiseer!

Hierdie ontwikkelinge het natuurlik ook nie die prediking onaangeroer gelaat nie. In die homiletiek (preekkunde) tref 'n mens al hoe meer 'n skuif weg van retoriese uitnemendheid na 'n *verbeeldingryke*³ *benadering* aan, waarin die klem val op die belang van die beeld, oftewel visuele, en die vermoë om ver-beeldingryk met die Skrif om te gaan (Wallace, 1995:8). Retoriek as die klassieke wyse waarop *oorreding* moet plaasvind neem byvoorbeeld nou 'n tweede plek in nà *poiesis* as die kuns om te *skep of te vorm* deur woorde.

Hierdie beklemtoning van beelde en verbeelding hang saam met die opkoms van die sogenaamde *narratiewe prediking*,⁴ waarin dit onder andere gaan om die herwinning van die aard van die Skrif self as die groot Verhaal van *God se ontmoeting met die mens*, en wat in die proses ook die mens as aangesprokene uiters ernstig wil opneem. 'n Belangrike mylpaal in hierdie ontwikkeling was die bydrae van die homileet Fred Craddock, wat in sy publikasies⁵ die aanvoorwerk vir 'n meer *induktiewe benadering* tot die preekmaakproses gedoen het. Daarna het 'n stortvloed van boeke en artikels - weliswaar met verskillende beklemtoninge - oor die prediking dié nuwe belangstelling uitgedruk: *Imaginal Preaching* (Wallace, 1995); *Imagining a sermon* (Troeger, 1990); ook *Creating fresh images for preaching* (1982), en *Homiletics as imaginative theology* (1987); *Preaching as re-imagination* (Brueggemann, 1995); *Imagination of the heart: New understandings in preaching* (Wilson, 1988); *Imaginative Shock. Preaching and Metaphor* (Riegert, 1990) om maar enkeles as aptytwekkers te noem.

³ Die term verbeelding (*imagination*) het 'n ryke geskiedenis, en kan inderdaad uit 'n verskeidenheid van perspektiewe en wetenskaplike dissiplines beskrywe word, byvoorbeeld teologies, psigologies, esteties, linguisties, ensovoorts. Vir 'n uitstekende oorsig, vgl. Ross-Bryant 1981: *Imagination and the life of the Spirit*.

⁴ Vir 'n goeie oriëntering, vgl. Lowry 1980: *The homiletical plot: the sermon as narrative art form*; ook Campbell 1997: *Preaching Jesus: New directions for homiletics in Hans Frei's postliberal theology*.

⁵ Die belangrikstes is: *As one without authority* (1971); *Overhearing the gospel* (1978) en *Preaching* (1985).

Die klem op beelde moet in die prediking nie as 'n nuwe, enkelvoudige resep verstaan word nie. Wat ek dus in hierdie verband wil sê, is hoogstens 'n *perspektief*, in 'n sekere sin 'n *eksperiment* wat nie op sy eie kan staan nie, maar altyd in samehang met ander preekmodi beoefen moet word. Die riglyne wat ek voorstel (vgl. punt 6), dien bloot as 'n *suggestie* wat om kritiese en kreatiewe evaluering vra. Ter wille van duidelikheid onderskei ek ook tussen ten minste vier vlakke waarop die uitdrukking “beelde” kan funksioneer:

- As onuitgesproke, en dus nieverbale voorstelling wat in die menslike brein voorkom. Die (nag én dag!) drome wat ons droom sou hieronder verstaan kon word. Sommige psigoloë verwys in dié verband na argetipiese droomstrukture, as 't ware primordiale inprentinge waarin die menslike eksistensie verdig word, en wat te make het met geboorte, lewe, seksualiteit, angs, skaamte, dood, ensovoorts (die argetipiese psigoloog James Hillman (1979:108) noem dit “the soul’s language”).
- Beelde wat in taal geverbaliseer word. Hieronder val 'n hele spektrum van grammatikale moontlikhede, soos *allegorie* (sinnebeeldige voorstelling van 'n abstrakte begrip); *vergelyking* (stylfiguur waarin twee dinge met mekaar vergelyk word, gewoonlik met gebruikmaking van die woordjie *soos*); *gelykenis* (sinnebeeldige verhaal uit die daaglikse lewe, veral om 'n godsdienstige waarheid tuis te bring, byvoorbeeld wanneer Jesus sê: Die koninkryk van God is *soos*...); *metafoor* (oordragtelyke uitdrukking wat op 'n vergelyking berus), ens.
- Visuele beelde – soos dié waarvan ons samelewing (televisie, rekenaar, filmbedryf, ens.) vol is, en wat daarop gemik is om 'n sekere reaksie by mense te ontlok.
- Beelde wat in tekste, en in die besonder in Bybelse tekste, opgesluit lê. My uitgangspunt is dat daar sekere basiese beelde in die Bybelse teks gegee is, waarsonder ons as mense nie kan lewe nie, beelde van onself, van God, van

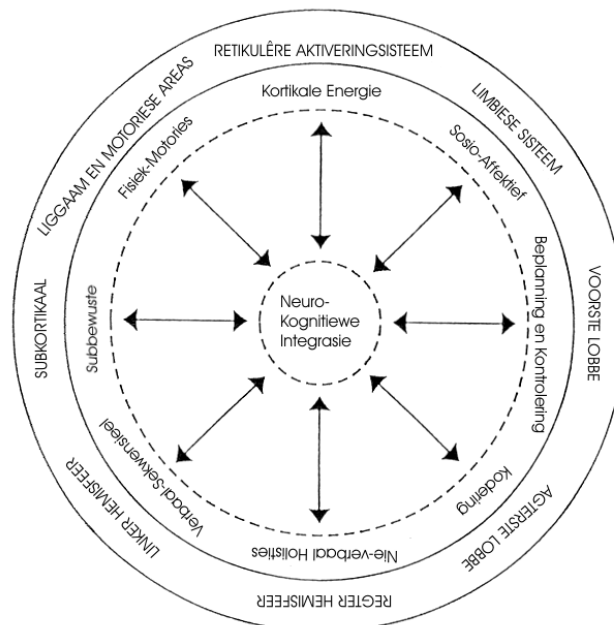
ons wêreld; beelde wat uiteraard ook taalmatig uitgedruk moet word, in die vorm van metafore, gelykenisse, ens.

Die samelewing se skarniere draai op beelde. Ons mag na my mening ook in die prediking nie hieraan verbygaan nie. Die ontwikkeling van die *prediking as 'n verbeeldingsproses* moet egter op 'n gebalanseerde wyse plaasvind, en wel met die volgende in gedagte:

3. BREIN EN BEELD: 'N NEUROKOGNITIEWE INTEGRASIE

Om “beeldend te dink” is niks nuuts nie – dis 'n neurologiese gegewene. Ons moet egter versigtig wees om nie eensydig oor hierdie funksie van die brein te dink nie.

Neuroloë identifiseer nie minder nie as agt⁶ neurokognitiewe sisteme wat saam moet werk om die brein optimaal te laat funksioneer. Du Preez (1991:27) stel hierdie *neurokognitiewe model van integrasie* skematies as volg voor:



⁶ Kortikale energie, kodering, beplanning en kontrolering, verbaal-sekwensiële, nieverbaal-holistiese, fisiek-motoriese, sosio-afektiewe en die subbewuste. Vgl. Du Preez:1991:26.

Die onderskeiding tussen sogenaamde “linkerbrein” en “regterbrein” mense is dus gewoon kunsmatig. Wat ons hoogstens kan sê is dat die regterhemisfeer van die brein (wat met beeld en verbeelding te make het) beter tot sy reg kan kom as dit ondersteun word deur die ander neurokognitiewe sisteme, en dat dit *waarskynlik ook ‘n area is wat baie beter in die kommunikasieproses (en dus prediking) benut behoort te word.*

Die regterhemisfeer funksioneer nieverbaal, visueel-ruimtelik, musikaal, taalprosodies en geheelsienend (holisties) van aard. Om kommunikasie-inhoude byvoorbeeld visueel te verbeeld, kan kognitiewe prosessering in sy geheel bevorder. Of anders gesê: die verbaal-sekwensiële sisteem van die brein, oftewel linkerhemisfeer, kan deur *visuele ondersteuning* beter in die regterhemisfeer, en dus totale breinfunksie geïntegreer word. Woorde wat beelde dra, kommunikeer byvoorbeeld oneindig beter as woorde wat bloot (abstrakte) konsepte op ‘n logies-analitiese wyse aaneenryg. Daar is ‘n hemelsbreë verskil tussen die uitspraak: “*n Mens help jou vriend op sò ‘n manier dat jy hom/haar nie in gevaar stel nie*”, en die beeldspraak of metafoor: “*n Mens verwyder nie ‘n vlieg met ‘n voorhamer van jou vriend se neus nie.*” Die een hoor jy, maar die ander een hoor én “sien” jy!

Baie preke word sò gepreek, dat jy inderdaad niks kan sien nie – nie van God nie, en ook nie van jouself of jou medemens nie⁷. Nêrens word vensters op, of vanuit die beelde van die Skrif oopgemaak nie. Nêrens word ‘n bietjie lig ingelaat nie. Nie eers ‘n sliert wat jou nuuskierig nader wil laat staan om dieper te kyk nie. Soos in ‘n preek oor Psalm 62: 2 (*Net by God vind ek rus*). ‘n Paragraaf daaruit lui sò:

“Om te wil rus, is ‘n wesenlik menslike behoefte. As dit nie gebeur nie, word ons in ons diepste kern aangetas. Sonder rus word ons in ‘n eksistensiële krisis gedompel. ‘n Mens sou trouens die hele menslike geskiedenis kon beskryf as ‘n poging om uit die onrus tot die rus te

⁷ Vir ‘n uitgebreide bespreking van die verband tussen sien en prediking, vgl. Cilliers (1998: 31-56); ook Müller (2002:209); die ou Nederlandse boek *Vensters in de preek* (1968), bly ook steeds ‘n interessante werk in dié verband.

beweeg. Rus is 'n toestand van stilwees, van ononderbroke geluk, van tevredenheid. Rus is om rustig te wees ten spyte van omstandighede. Rus is 'n ander woord vir geloof, en geloof ken geen spanning en onsekerheid nie. Om te rus, is om te glo dat God regeer.”

Behalwe vir die wrede - en teologies valse - beskrywing van geloof as iets wat “geen spanning en onsekerheid” ken nie, praat die prediker in algemene terme, dit wil sê sonder eksistensiële (sy eie woord!) “aanhakpunte”. Die hoorder moet tereg kom êrens tussen 'n vae “weselik menslike behoefte”, 'n “eksistensiële krisis”, die “hele menslike geskiedenis”, 'n “toestand van stilwees”, en “geloof”. Die hoorder verdrink in die baie woorde-sonder-insigte, veral woorde-sonder-gesigte! Die gepraat oor die rus maak jou moeg, of dompel jou ten minste in die skuld, met die vraag: waarom is ek dan so (onmenslik) onrustig? Nêrens in die preek word die geheim van die “om te” verklaar nie. 'n Paragraaf uit 'n ander preek dui egter op 'n ander styl:

“Wie van ons het nie 'n behoefte aan rus nie? Wie van ons smag nie om tog net vir 'n oomblik te kan ontspan, te kan asemhaal, in ons gejaagde samelewing 'n slag jou skoene uit te kan skop en tot jou sinne te kan kom nie? Stilte, ag, ek sou my koninkryk kon prysgee net vir 'n bietjie stilte!

Wel, nou weet ons mos ook dat daar stilte én stilte is. Miskien het jy die afgelope vakansie langs die see met sonsondergang gesit en gesien hoedat die son haar laaste knipoog vir jou gee voordat sy onder die water gaan slaap, en in jou was daar 'n salige vrede. Of miskien het jy al die onbeskryflike stilte ervaar as jy die laaste keer deur die huis loop waarin jy vir tien of twintig jaar gewoon het, en die meubelwa is al weg en die leë vertrekke fluister die somtotaal van ervarings wat hier afgespeel het aan jou terug, en jy besef: daar is 'n tyd om te kom, en 'n tyd om te gaan... Of die vreemde stilte wat 'n mens soms in 'n begraafplaas beleef, wanneer die gekoer van die duiwe die stilte nog verdiep en jy weet: ons jare skiet verby soos 'n gedagte... ons vlieg na ons einde toe (Ps. 90:9,10).”

Die kans dat preek nummer 2 al die sintuie, of ten minste 'n aantal daarvan sal opvorder (neurologies gesproke: soveel as moontlik van die neurokognitiewe sentra sal stimuleer), en dus begrip sal bevorder, is tog sekerlik beduidend hoër as in die geval van preek nummer 1?

4. DIE BYBEL AS BEELDE-BOEK

Daar is 'n nóg fundamentele rede waarom ons ver-beeldend moet en mag preek. Die Bybel self bestaan naamlik nie bloot uit 'n aaneenryging van woorde, soos pèrels op 'n stringetjie nie. Dit vertel eerder die verhaal van God se bemoeienis met die mens, van sy groot daad in die geskiedenis (vgl. Hand. 2:11), daad wat taalmatig en veral verhalend uitgebeeld word. Die Bybel is ons oer-bron van beelde – hierheen moet ons telkens maar weer terugkeer indien ons verbeeldingryke teoloë en predikers wil bly. Garrett Green (1989:106) wys in sy klassieke werk op hierdie belang van die Skrif:

“God has im-pressed his image, embodied in Jesus Christ, on the original witnesses, who have in turn ex-pressed that image in certain texts; these writings, which we therefore call sacred, once more im-press their form on us, the modern hearers, reshaping us in the image of God... Revelation is an act of imagination; scripture is a work of imagination; and theology is an interpretation of imagination.”

In die Bybelse tekste sit daar inderdaad 'n rykdom van beelde of metafore opgesluit, beelde wat mense in hulle diepste nood skilder, maar ook God metafories uit-beeld. *Die taak van die prediking is na my mening onder andere om hierdie lewensnoodsaaklike, en lewensveranderende beelde te herwin, en te vertaal, of eerder: te ver-beeld vir die mense van ons tyd.* Om te midde van die sensoriese oorprogrammering mense voor die éintlike metafore, die beelde wat saak maak, te

bring. Om hulle aan die hand van die teks vir 'n begeleide toer deur die kunsgalery van die Lewe te neem!

Die Bybel is nie bloot 'n Boek wat historiese feite as *bruta facta* verkondig nie. Eerder beelde en ver-beeldinge van hierdie feite, beliggaam in woord én beeld. Hierdie beelde moet voortdurend besoek word, hernuwe word, anders bly dit gefikseer in die Skrif. Ons taak as predikers is om ver-beeldingryk met die beelde van die Skrif om te gaan, om telkens, en opnuut, soos Jesus self te sê: “Die koninkryk van God is soos!” (vgl. Matt. 13:31, 33, ens.)

Agter hierdie *soos* sit daar 'n werklikheid wat die beeld of metafoor wat volg, altyd oortref⁸. Terwyl die Bybel wel aan ons die eerste, en primêre ver-beelding van die heilshandeling van God bied, en ons dus telkens daarheen moet terugkeer, is die bedoeling tog nie dat ons die beelde daarin moet fossileer nie. Die beelde het voortskeidende krag, dit roep om kreatiewe, en dus eietydse, ver-beelding. Beelde kán dormant of uitgeslyt word. Dan verloor dit hulle seggingskrag, hulle verbeeldingryke werking. As beelde eers verduidelik moet word, is dit gewoonlik 'n teken dat hulle nie meer as *beelde* funksioneer nie (vgl. Riegert, 1990: 73-74). Trouens, beelde wat stol, loop gevaar om valse profesie te word, monumente van 'n teologie-wat-te-laat-gekomehet. Beelde kán idole word. Uit-beeldinge kán onder die tweede gebod sneuwel: “Jy mag nie vir jou 'n beeld of enige afbeelding maak nie...” (Eks. 20:4)

Dit maak van verbeeldingryke prediking so 'n riskante aangeleentheid! Neurologiese integrasie kan help, maar dit kan nooit die werk van die Gees vervang nie. Die Gees maak ons sensitief vir die tyd waarin ons leef, vir die onderliggende beelde, die ikone wat ons dikwels in hulle ystergreep wil hou, en Hy leer ons telkens hoe om die Bybelse beelde in, en teenoor hierdie ikone te ver-beeld.

⁸ Teologiese taal en die metafoor loop natuurlik al 'n lang pad saam. Janet Soskice (1985:148) skryf as volg oor die voordele wat die gebruik van metaforiese taal juis vir die religie inhou: “*Our concern is with conceptual possibility rather than proof, and with a demonstration that we may justly claim to speak of God without claiming to define Him, and to do so by means of metaphor. Realism accomodates figurative speech which is reality depicting without claiming to be directly descriptive.*”

Daarom neem die Gees ons ook keer op keer terug na die Skrif, waar ons sy “eerste” verbeeldingryke hermeneutiek kan naloop. Om eietyds te kan ver-beeld, moet ons opnuut in die verbeeldingryke wêreld van die teks ingelei word. Anders verbeel ons ons verkeerde dinge. Dit bly na my mening ‘n basiese uitgangspunt: die Bybel bevat beelde wat die inherente krag het om ons die toekoms in te neem – só, dat ons die ou-ou tyding, die evangelie verbeeldend in elke nuwe tyd kan verkondig. Wallace (1995:10) skryf mooi:

“Images such as the garden, the new heaven and earth, the banquet, bread and wine, oil poured over the head, tears washing feet, fire from above, a newborn infant, and a crucified figure are only some of the ones that continue to throb with numinous power. The task of the preacher is to recover and renew them for the present generation and those to come, so that they are not lost in the mindless haze of imagery substituted by modern technology. Images will continue to be cast and sown into the field of human consciousness; the issue is which of them will take root and flower.”

Die Bybel bevat talle sulke basiese beelde, beelde waarmee mens kan leef en sterf, waarin ons opnuut ons eie gesig, maar veral ook dié van God, weerspieël kan sien. ‘n Mens dink aan Luther wat telkens van een van hierdie primêre geloofsbeelde kon sê: *“Of ek wil of nie, altyd wanneer ek die naam Christus hoor, sien ek in my hart die beeld van die man aan die kruis.”* (Vgl. Milk, s.j: 62)

Geen wonder hy kon so verbeeldingryk oor Christus preek nie!

Luther het ook gesê dat die kerk ‘n mond-huis (“Mundhaus”) is. Dit sou verkeerd wees om hierdie uitspraak van hom eensydig te verklaar, asof die kerk se verstaan van die Bybel en prediking slegs *verbaal*, en daarby ook nog *kognitief* verstaan moet word. Die Woord - waarvan die Skrif getuig - bestaan immers nie net uit woorde nie, en beslis nie net uit konsepte nie. *Ons* siening van die Woord is waarskynlik sterk Grieks-Hellenisties gekleur, met ‘n voorkeur vir retoriese logika. Ons

maak ons maklik skuldig aan 'n ver-saakliking, 'n ver-dingliking, in plaas van 'n ver-beelding van die teks. Die Hebreeuse verstaan van *dabàr* bring ons nader aan die waarheid: die Woord is tegelykertyd ook daad, dis altyd 'n Woordgebeure. Die Woord is nie iets wat ons bloot moet analiseer om dit linguisties te kan ontrafel nie, maar 'n wêreld waarin ons genooi word, 'n Woordwêreld waarbinne òns verander word.

Die Woord het in-der-daad mens geword (Joh. 1:14), en is as sodanig verbaal én nieverbaal. Dit sou verkeerd wees om die verbale bloot te sien as iets onliggaamliks, en die nieverbale as iets liggaamliks (Lukken, 1990:21) Nee, ook die Woord is liggaamlik, oftewel visueel en ver-beeld. Wie dus oor hierdie Woord wil preek, kàn dit nie bloot met 'n aaneenryging van woorde doen, en dink dat die visuele en ligaamlike, ja, die presensie van die een wat preek, nie ook 'n lyflike basis aan die Woord bied, of behoort te bied nie. Die Woord – soos dit opgeteken is in die Skrif – roep om 'n holistiese uitbeelding in die verbale én nieverbale, wil inderdaad telkens onder ons méns word.

In die simboliek word daar soms ook in dié verband tussen 'n *presentatiewe en 'n diskursiewe simboliek* onderskei. Tiperend van die *presentatiewe simboliek* is die verdigting van betekenis in 'n simbool, van 'n gelyktydigheid en 'n totaalwaarneming (Lukken, 1990:31-32). Een beeld – of dit nou 'n visuele voorstelling of 'n metafoor, dit wil sê 'n voorstelling in woorde is – kan 'n hele reeks herinneringe of emosies in 'n oomblik oproep. Wie byvoorbeeld afkom op 'n foto van 'n gelade gebeurtenis of periode in jou lewe, lank-lank gelede, “sien” dinge wat nie noodwendig in 'n logiese sekvensie van woorde uitgedruk kan word nie. Dalk word jou hele lewe in daardie foto verdig en gepresenteer. Dit spreek moontlik al jou sintuie aan: die reuk in Ma se kombuis met die AGA-stoof, die tekstuur van Pa se hoed, die herinnering aan die klank van jou broer se voetstappe in die lang gang van jou ouerhuis.

Daarenteen word in die *diskursiewe simboliek* veral taal ingespan om verskillende betekenseenhede logies op mekaar te laat volg. Ek is van mening dat beide hierdie vorme van simboliek, oftewel verbeelding, van belang is vir die

kommunikasie in die prediking, dat die een ingebed in die ander moet lê. Op die vind van hierdie balans kom dit aan wanneer ons op 'n verantwoordelike wyse vir die mense van ons tyd - wat deur beelde van alle kante gebombardeer word - wil preek. Miskien moet ons hier weer soos die kinders word: hulle eerste persepsies en dus beelde vorm die basis waarop hulle verbale vermoëns ontwikkel. Of meer geïntegreerd gesê: hulle kan Ma se stem nie losdink van haar gesig nie. Kan ons God se stem (Woord) losdink van sy gesig?

Die Woord het vlees geword, en die Skrif getuig daarvan. Die Bybel bevat die verhaal van die beliggaming van die Woord, van die uit-beelding daarvan. Daarom is die Bybel beeldryk, praat dit 'n "highly imaginal language" (Wallace, 1995:9). Die woorde in die Bybel skilder prente; dit praat prentetaal. Vir hierdie Boek, wat die oorkonde, dit wil sê die oer-bron van die Naam van God is (Bohren, 1974:109), moet ons respek hê: daarin lê die beelde wat deur die eeue heen vir ons bewaar is, en wat wag om op 'n kreatiewe wyse ontgin en opnuut losgelaat te word. *Daar skuil engele in die woorde van die Skrif*, engele wat onder andere ook in die prediking vlerke kan ontvang om nuut te vlieg. Helaas kortwiek vele preke hierdie engele; knip dit voortydig die vlerke van verbeelding kort.

Dalk vind ons die arbeid aan die teks te hard. Dalk vind ons die téks te hard. Dalk is ons nie bereid om soos Michelangelo met ons (eksegetiese en hermeneutiese) hamertjies en byteltjies aan die rots van die teks te bly kap nie, omdat ons nie – soos hy – gló dat ons 'n engel uit die klip kan bevry nie...

Wie engele in die woorde van die Skrif verwag, kom nie sonder verwagting by die teks aan nie. Die Bybel as beelde-Boek vra 'n spesifieke soort benadering, 'n styl van lees, van eksegese, en uiteindelik prediking. Die prediking is 'n avontuur in 'n dubbele sin: om te soek na die dominante beeld in 'n spesifieke teks, én om dit verbeeldend te vertaal, ja te vertel vir die mense van ons tyd. Wallace (1995:18) skryf:

"Imaginal preaching calls for a particular way of approaching our task.

Rather than looking for the main idea, the key thought, we search for the

dominant image in the story, the letter, the prophetic word, that image which will control all that we say, that will serve thought, feeling and motivation. Imaginal preaching also calls us to attend to the images that we are given by life and by the faith tradition we serve; but it is most important that we first look and listen attentively to those found in the primary sources for preaching, the biblical texts.”

Ons benader dus die Skrif met die oog op die basiese beelde, kan ek maar sê die beelde van die evangelie, om hulle in verband te bring met die beelde van ons samelewing, van die wêreld waarin ons ons bevind. Hierin lê die kreatiewe spanning van die prediking, in die vraag: wat sal gebeur as hierdie Skrifbeeld, hierdie dominante “prent” van die teks – of dit nou ‘n karakter, ‘n moment in ‘n verhaal of ‘n sleutelmetafoor is – ‘n ontmoeting met hierdie of daardie aspek van ons lewens sou hê? Wat sou gebeur as die éintlike beelde van die lewe as *kontra-beelde* in konfrontasie kom met die stortvloed van idole wat ons lewens wil vul? *Deur watter beelde laat ons ons werklikhede vorm?*

Kortom: Predikers is tussengangers tussen die metafore van die Skrif en die metafore van ons elkedagse werklikhede, op soek na aanhakupunte, na versterking van die goeie metafore van die lewe, maar ook sensitief daarvoor dat die metafoor van die evangelie nie vervlak mag word tot die minder goeie, en selfs bose metafore wat ons omring nie. Predikers is mense wat in die wêreld van die teks én die lewe moet inklim, ten einde die dominante beelde in beide werklik raak te sien en te verstaan. Wat ‘n asemrowende gedagte: Predikers beweeg heen en weer oor die brug tussen teks en lewe, as mediators en bewaarders van beelde en metafore – ook dié van die evangelie!

5. DIE WERKING VAN BEELDE

Daar sit iets geheimnisvol in die werking van beelde, iets wat inderdaad nie onder woorde gebring kan of moet word nie. Die volgende is na my mening wel van belang vir ons onderwerp:

- *Die verhouding tussen beeld en seggenskrag.* Beelde dien woorde, of beter: bring dimensies van woorde na vore wat andersins ongesiens verby sou gegaan het. In 'n sin *vertraag* beelde die (vinnige, dikwels onnadenkende) vloei van woorde, ten einde dit te *verryk*. Beelde help ons om van “*thin*” na “*thick descriptions of reality*” in ons kommunikasieprosesse te beweeg (vgl Brueggemann, 1997:73 e.v.). Woorde alleen kan baie skraal en klinies wees. Beelde, daarenteen, verander ons (modernistiese) neiging tot *digitale* kommunikasie na *analogiese* kommunikasie, maak vensters op die werklikheid oop wat woorde alleen nie sou kon doen nie. 'n Interessante voorbeeld is die gebruik van beelde deur digters soos byvoorbeeld Sheila Cussons. By haar is daar blykbaar 'n voortdurende spel tussen beeld en woord aanwesig.⁹ Soms skilder sy letterlik eers 'n beeld uit haar gemoed op doek, voordat sy dit omsit in die woorde van 'n gedig. Soms loop die twee prosesse gelyktydig, word skilderkuns en digkuns in één kreatiewe fase vermeng. Soms maak Cussons eers nàdat sy die gedig geskryf het, 'n skildery of uitbeelding daarvan. As haar vriende haar by geleentheid skakel om te vra wat sy doen, antwoord sy: “*Ek dink*”. Sy weet uit ervaring dat kreatiwiteit tyd nodig het. Dat dit lank kan duur vir die *engel om deur jou kop te gaan*, soos die titel van haar digbundel (*'n Engel deur my kop*: 1997) sê. Cussons se kreatiewe interspel met beelde en woorde illustreer hoe opwindend, maar ook kompleks hierdie verhouding kan wees: daar is naas die ver-beelding van woorde in beelde, ook naas die ver-taling van

⁹ Soos blyk uit 'n voordrag van Prof Amanda Botha, besoekende kuratrise van die Sasol-Kunsmuseum op Stellenbosch, tydens die jaarlikse Woordfees (27 Februarie 2002), met die bekendstelling van sommige van Sheila Cussons se kunswerke. Ook saamgevat in Die Burger van 4 Maart 2002, p 4: “*Vir haar (Cussons) staan beeld en woord altyd in wisselwerking met mekaar. Skilderye word gedigte, gedigte word skilderye - letterlik en figuurlik. Haar lewe is verdeel tussen tekeninge en gedigte – vir haar is dit net belangrik om te werk.*”

beelde in nuwe beelde, ook nog iets soos die verwoording van beelde. En dit bied alles moontlikhede vir die prediking!

- *Beelde ver-beeld die werklikheid.* Dit gebeur soos volg: Eers is daar 'n moment van *oriëntasie*, waarin jy sekere bekende dinge in die beeld herken: die beeld spreek iets van jou werklikheid aan. Dan volg die fase (nie noodwendig sekwensieël nie; meestal gelyktydig) van *disoriëntasie*, wanneer die beeld jou werklikheid bevraagteken, en in 'n sin omvergooi. Die beelde van die Bybel werk meestal só: 'n bekende metafoor word skielik uitdagend, werk subversief op die status quo in. Die klein stukkie suurdeeg word beeld van 'n onstuitbare koninkryk (Matt. 13:33)! Die beelde van die Skrif is inderdaad dikwels kontra-beelde, beelde wat 'n "imaginative shock" op ons bewerkstellig, wat as 'n "counter-as" die andersoortige "soos" van die koninkryk aan ons voorhou (vgl. Riegert, 1990:72-74; ook Brueggemann, 1993: 15). Nà die disoriëntasie volg 'n fase van *heroriëntasie*, waarin die beeld die vooruitsigte van nuwe moontlikhede en wêrelde aan ons open, en inderdaad as wêreldskeppende kragte funksioneer. Die Bybelse beelde is soos vingers wat in die rigting van God se alternatiewe wys, en naderwink...
- *Beelde bly egter bloot fragmente.* Dit beeld slegs 'n onderdeel van die geheel uit. Bybelse tekste is stukkies legkaart in die groot beeld. Dit bied aan ons snitte, weliswaar dinamiese, polsende snitte, maar net snitte van die groter prent. Dis hoogstens 'n af-beeld van die oer-beeld of beter: eind-beeld. Beelde is ons beste poging om die onsienlike af te beeld. Dit bly egter voorlopig: *Nou kyk ons nog in 'n dowwe spieël en sien 'n raaiselagtige beeld, maar eendag sal ons alles sien soos dit werklik is* (1 Kor. 13: 12). Trouens, beelde het soms die funksie om nie net te onthul nie, maar juis te verberg – dink maar net aan Jesus se beskrywing van sommige van die mense wat sy gelykenisse gehoor het: hulle kyk, maar sien nie; hulle hoor, maar hulle luister en verstaan nie (Matt. 13:13). Ons sal inderdaad nooit al die geheimenisse van beelde kan opklaar

nie. Dit het so baie dimensies: beelde as tekens, sakramente, spotprente, verhullinge, drome, ensovoorts – ‘n rykdom wat wag om ook in die prediking ontgin te word.

6. PREDIKING AS VER-BEELDING: ENKELE RIGLYNE

Ek stip kortliks enkele riglyne vir die ontginning en gebruik van beelde in die prediking aan:

- Werk hard aan die teks; bly hamer en beitel daaraan. Om die *dominante beeld* in die teks te vind, vra inderdaad ‘n volgehoue ontmoeting daarmee, ‘n noulettende (historiese, eksegetiese en hermeneutiese) toewyding daaraan, maar nie bloot om kognitiewe informasie of *bruta facta* of ‘n vae “tema” daaruit te distilleer nie; eerder om die bui en die beweging (“*mood and movement*”; vgl Buttrick, 1987:294 e. v.) daarvan te ervaar. In ‘n sekere sin sou ‘n mens die regte soort musiek moes kon uitkies om die bui van die teks te verklank! Sou die woorde van diégene wat oor Psalm 150 wou preek, nie iets van die “atmosfeer” van Händel se Halleluja-koor moes adem nie? Of sou diegene wat Psalm 130 as teks wil neem, nie eers saam met dieselfde Händel se *He was despised* oor die Lydende Kneg (Jes 53) moes lamenteer nie...?
- Moet die beeld nie probeer verduidelik nie! Dis tipies van die modernisme om alles tot op die been toe te wil verklaar, om alle misterie te wil uit-praat, en in werklikheid dan ook dood te praat. *Moet die beeld nie in ‘n konsep verander nie.* Moet die werking daarvan nie kognitief probeer ontrafel deur dit saam te vat, op te som, en dan nogal “toe te pas” nie. Laat die beeld sy sy eie loop neem, en so sy “seggingskrag” verbreed. Tekste is immers nie gerig op die blote oordrag van *informasie* nie, maar op *performansie*: dit het ‘n intensie, ‘n doel, naamlik om mense te *verander*. Laat die beeld dus toe om self sy boodskap oor te dra. Onthou: die beeld is nie net die draer van ‘n boodskap nie,

dit is in 'n bepaalde sin sêlf die boodskap. "The medium is the message" (Marshall MacLuhan). Dis 'n algemeen geldende reël in die wêreld van die kommunikasiewetenskap, en in die prediking nie minder nie.

- Bekyk die beeld vanuit verskillende perspektiewe; draai dit na alle kante toe soos 'n diamant, om die veelkantigheid daarvan beter te kan waardeer. Word een van die karakters in die verhaal om telkens daarna vanuit 'n ander hoek te kan kyk. Dit beteken egter nie dat ons die beeld moet verkompliseer nie: dit moet steeds eenvoudig bly, en 'n *bepaalde kode* hê, wat deur volwassenes én kinders ontsluit sou kon word (vgl. Lukken, 1990:33). Hierin lê waarskynlik die krag van die beeld: dit kan 'n hoogs intellektuele persoon, sowel as 'n kind op maniere aanspreek wat woorde alleen nie kan doen nie. *Dit kan dinge sê wat te diep en te wonderlik vir woorde is.*
- Giet die beeld in 'n bepaalde vorm. *Hierin lê na my mening een van die moeilikste opdragte vir die prediking: om die primêre beeld van die Skrif in 'n vorm te ver-beeld wat die mense van ons tyd die beste sal verstaan – sonder dat die wese van hierdie primêre beeld in die proses verlore gaan.* Dis hier waar ons moet ligloop om nie die beelde van die Skrif te ver-plastiseer, en die kuns van die Skrif met homiletiese en liturgiese kitsch te bederf nie (vgl. Wepener en Müller, 2001: 480-493). Die grens tussen kuns en kitsch, tussen estetika en kommersialisering, is inderdaad dun. Hier kom die vermoë, die gawe om met integriteit te kan ver-beeld, en te hêr-verbeeld, ter sprake. Hier kan die wêreld van die drama en kuns, maar ook van die literatuur, ons oneindig baie help. Die primêre beelde van die Skrif kan op meer as een manier ver-beeld word: in visuele voorstellings, in die hele spektrum van die nieverbale, dalk in stiltes, en natuurlik ook in woorde – met die hoop dat die mens in al sy of haar sintuie geraak word. Dis daarom belangrik om die primêre beeld van die Skrif nie te sien as 'n stilstaande prent, soos 'n stillewe (statiese droërangskikking!) nie, maar eerder as 'n *toneel* in 'n (heils) drama, waarin die prediker én die hoorders

ingetrek word om deel van die Groot Verhaal te word, maar ook as 'n toneel met *atmosfeer* ("mood"), wat binne-in *my* moet kom. Sodat ons inderdaad saam met Luther kan sê: "Of ek wil of nie, altyd wanneer ek die naam Christus hoor, sien ek in my hart die beeld van die man aan die kruis."

BIBLIOGRAFIE

- Babin, P 1991. *The new era in religious communication*. Philadelphia: Fortress.
- Bohren, R 1974. *Predigtlehre*. München: Kaiser.
- Brueggemann, W 1993. *Texts under negotiation. The Bible and Postmodern Imagination*. Minneapolis: Fortress Press.
- Brueggemann, W 1995. Preaching as re-imagination. *Theology Today* 52, 313-329.
- Brueggemann, W 1997. *Cadences of Home. Preaching among Exiles*. Louisville: John Knox Press.
- Buttrick, D 1987. *Homiletic: Moves and structures*. Philadelphia: Fortress.
- Campbell, CL 1997. *Preaching Jesus: New directions for homiletics in Hans Frei's postliberal theology*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Cilliers, JH 1998. *Die uitwysing van God op die kansel. Inspireerende perspektiewe op die prediking – om God te sien en ander te l     sien*. Kaapstad: Lux Verbi.
- Cox, H 1969. *The feast of fools. A theological essay on festivity and fantasy*. London: Harper and Row.
- Craddock, FB 1971. *As one without authority*. Nashville: Abingdon Press.
- Craddock, FB 1978. *Overhearing the gospel*. Nashville: Abingdon Press.
- Craddock, FB 1985. *Preaching*. Nashville: Abingdon Press.
- Cussons, S 1997. *'n Engel deur my kop. 'n Keuse uit haar religieuse gedigte deur die digter en Amanda Botha*. Kaapstad: Tafelberg.
- Du Preez, JJ 1991. Neurokognitiewe integrasie in die leerproses. *Per Linguam* 7/1, 25-37.

- Green, G 1989. *Imagining God. Theology and the Religious Imagination*. New York: Harper and Row.
- Hillman, J 1979. *Insearch*. Irving, Texas: Spring.
- Kearny, R 1988. *The wake of imagination. Ideas of creativity in Western Culture*. London: Hutchinson.
- Lowry, EL 1980. *The homiletical plot: the sermon as Narrative art form*. Atlanta: John Knox.
- Lukken, G. 1990. *Liturgie en Zintuiglijkheid. Over de betekenis van lichamelijkheid in de liturgie*. Hilversum: Gooi en Sticht.
- Milk, O s.j. *Martin Luther. Sy lewe en werk*. Genadendal: Genadendalse drukkerij.
- Müller, BA 2002. Liturgical and homiletical revisioning to generate hope for a just society. In *Divine Justice – Human Justice*. Ed. Dreyer, JS; Van der Ven, JA. Pretoria: Unisa Press.
- Riegert, ER 1990. *Imaginative Shock. Preaching and Metaphor*. Burlington: Trinity Press.
- Ross-Bryant, L 1981. *Imagination and the life of the Spirit: an introduction to the study of religion and literature*. Chico: Scolars Press.
- Soskice, JM 1985. *Metaphor and religious language*. Oxford: Clarendon Press.
- Troeger, T 1982. *Creating fresh images for preaching*. Valley Forge: Judson.
- Troeger, T 1987. Homiletics as imaginative theology. *Homiletic* XII/ 2, 27-38.
- Troeger, T 1990. *Imagining a sermon*. Nashville: Abingdon Press.
- Wallace, JA 1995. *Imaginal preaching. An archetypal perspective*. New York: Paulist Press.
- Wepener, CJ; Müller, BA 2001. Liturgiese kitsch? – ‘n Liturgiewetenskaplike verkenning van ‘n Gereformeerde ritueel. *NGTT* 42/3 en 4, 480-493.
- Wilson, PS 1988. *Imagination of the heart: New understandings in preaching*. Nashville: Abingdon Press.

Wolf, AGB 1968. *Vensters in de preek: een pleidooi voor het gebruik van illustraties in de prediking*. Franeker: Wever.